

УДК 657.6

Стельмах Н.Є.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку,
контролю та оподаткування агробізнесу
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGICAL PROVISION OF FORENSIC ACCOUNTING EXPERT EXAMINATION

АНОТАЦІЯ

Методика враховує особливості обліку сільськогосподарської діяльності та методологію Міжнародних стандартів фінансової звітності, що значно розширює компетенцію обліково-фінансових служб і суттєво підвищує роль професійного судження бухгалтера. Вона містить порядок проведення експертизи (питань обліку сільськогосподарської діяльності за МСФЗ та ПСБО 30 «Біологічні активи»; земельних відносин у сільськогосподарській діяльності; відносин власності на сільськогосподарських підприємствах та системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників).

Ключові слова: експертиза, методика, сільське господарство, МСФЗ, П(С)БО.

АННОТАЦИЯ

Методика учитывает особенности учета сельскохозяйственной деятельности и методологию Международных стандартов финансовой отчетности, что значительно расширяет компетенцию учетно-финансовых служб и существенно повышает роль профессионального суждения бухгалтера. Она содержит порядок проведения экспертизы (вопросов учета сельскохозяйственной деятельности по МСФО и НСБУ 30 «Биологические активы»); земельных отношений в сельскохозяйственной деятельности; отношений собственности на сельскохозяйственных предприятиях и системы налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей).

Ключевые слова: экспертиза, методика, сельское хозяйство, МСФО, П(С)БУ.

ANNOTATION

The methodology considers features of accounting of agricultural activity and methodology of International Accounting Standards, which essentially widens competence of accounting financial services and significantly increases the role of professional accountant's judgment. It includes the procedure for conducting an examination (issues of accounting of agricultural activities according to IAS and P(S)A 30 «Biological assets»; land relations in the agriculture; property relations at agricultural enterprises, and system of taxation of agricultural producers).

Keywords: expertise, methodology, agriculture, IAS, P(S)A.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, що характеризується зміною інституціональних умов господарювання, негативним впливом макроекономічної кризи та зростаючим рівнем порушень у фінансово-економічній сфері, проблема виявлення та попередження економічних злочинів має важливе значення у формуванні та закріпленні ідей правової держави. В умовах переорієнтації на європейські стандарти та норми виникає необхідність розроблення і впровадження новітніх підходів до організації

судово-експертної діяльності загалом та бухгалтерської експертизи зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування розвитку теорії та методології судово-бухгалтерської експертизи здійснено в дослідженнях таких учених, як: М.Ф. Базась, М.Т. Білуха, В.П. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Гуцаленко, Т.М. Дмитрієнко, В.М. Жук, М.І. Камлик, Г.Г. Кірейцев, М.Д. Корінько, Г.Г. Мумінова-Савіна, Н.А. Остап'юк, І.А. Панченко, В.Д. Понікаров, В.О. Решетов, Б.Ф. Усач, В.Є. Швець, В.В. Федчишина, С.П. Фортинський, П.Я. Хомин, В.В. Шадрін, С.Г. Чаадаєв та інші. Не применшуючи вагомості наявних наукових досліджень, необхідно зазначити, що галузева специфіка, яка притаманна сільськогосподарській діяльності, процеси запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності та європейських стандартів професійної освіти не повною мірою враховані в наукових працях із питань бухгалтерської експертизи, недостатньо адаптовані в судово-експертній практиці та не відображені в навчальних і навчально-професійних освітніх програмах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку економіко-правових знань судово-бухгалтерська експертиза вимагає оновлення наявної системи загальних професійних понять та наукових основ. У зв'язку з цим дослідження методологічних та організаційно-методичних основ судово-бухгалтерської експертизи актуальне та має важливе наукове і практичне значення.

Мета статті – проаналізувати методичне забезпечення експертного дослідження сільськогосподарської діяльності та сформулювати пропозиції щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим напрямом удосконалення розвитку судово-експертного напрямку в теорії та методології бухгалтерського обліку є розроблення відповідного методичного забезпечення судово-бухгалтерської експертизи з урахуванням специфіки галузі сільського господарства.

Для розширення об'єктів судово-бухгалтерської експертизи необхідно визначити спеціальні об'єкти бухгалтерського обліку в сіль-

ському господарстві. У США про врахування галузевої специфіки обліку в сільському господарстві під час застосування загальноприйнятих там принципів бухгалтерського обліку (GAAP) та аудиту (GAAS) свідчить існування окремого «Керівництва з аудиту та бухгалтерського обліку: сільськогосподарські виробники та сільськогосподарські кооперативи» (остання редакція від 1 травня 2008 року), яке підготовлене Спеціальним Комітетом Агробізнесу Американського Інституту Сертифікованих Публічних Бухгалтерів (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA), однією з найчисленніших та найбільш впливових професійних бухгалтерських організацій у світі [1]. Об'єкти бухгалтерського обліку залежать від галузевих особливостей господарства [2]. Розглядаючи об'єкти бухгалтерського обліку, Г.І. Грінман наводить їх класифікацію для сільськогосподарських підприємств у розрізі господарських засобів та джерел їх утворення.

З огляду на вищевикладене, як зазначає В.М. Жук, вітчизняна наукова та професійна бухгалтерська спільнота не може стояти осторонь процесів конвергенції у галузі стандартизації обліку з обов'язковим урахуванням галузевих особливостей. Визначальна роль аграрного сектору в забезпеченні продовольчої та енергетичної безпеки, суспільної стабільності, реалізації експортного потенціалу держави, а також специфіка, пов'язана з використанням у господарському процесі незамінних природно-біологічних факторів виробництва, ставить специфічні вимоги до галузевого бухгалтерського обліку як інформаційної системи, що має проводити достовірну діагностику стану біологічного складника економічного процесу, відповідно до якого саме родючий ґрунт, рослина і тварина, біологічні закони, за якими вони існують, визначають технологію побудови бухгалтерського обліку; соціального складника та неопцієнної суспільної значущості сільськогосподарської продукції, що апіорі передбачає орієнтацію аграрного бізнесу не стільки на отримання максимального прибутку, скільки на провадження соціально орієнтованого підприємництва у громадянському суспільстві; місії забезпечення продовольчої, екологічної та енергетичної безпеки світу в умовах участі України у Світовій організації торгівлі (далі – СОТ), що вимагає здійснення активної інформаційної політики, спрямованої на підвищення ефективності і конкурентоспроможності виробництва та реалізацію Україною свого значного аграрного експортного потенціалу [1]. Без належного інформаційного представлення цих особливостей аграрний сектор як складова частина національної економіки не зможе повною мірою забезпечити збереження та примноження унікальних земельних та біологічних ресурсів, інвестиційної привабливості суб'єктів господарської діяльності та сільських територій, конкурентоспроможності національного аграрного

виробництва у світовій господарській системі [1]. Аграрний сектор відрізняється від інших галузей економіки специфічними відносинами власності, оподаткуванням, державною підтримкою, формуванням та використанням нематеріальних активів, визначенням фінансових результатів господарської діяльності, приватизацією майна та землі, формуванням людського капіталу, соціальної інфраструктури села тощо. Всі ці процеси є окремими об'єктами обліку для задоволення запитів на інформацію щодо них різноманітних користувачів. Вище означені об'єкти обліку, безперечно, визначають специфічність, особливість побудови бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки. Водночас визначальними для теорії та практики як українського, так і світового аграрного бухгалтерського обліку є предмет та об'єкти бухгалтерського обліку, що пов'язані з процесами біологічних перетворень рослин і тварин та з процесами використання і примноження фізичного капіталу. Саме останні асоціюють аграрну економіку з «живою» економікою. Економікою, яка характеризується господарськими процесами з живими організмами – рослинами, тваринами, землею (сільськогосподарського призначення), продовольчо-енергетичними запасами, природоохоронними комплексами тощо. Розмаїття об'єктів обліку біологічних активів, за вимогами П(С)БО 30 «Біологічні активи», подвоюється у зв'язку з методологічною недосконалістю застосування оцінки таких активів як за справедливою вартістю, так і за первісною вартістю. Крім того, в обліку малих та середніх сільськогосподарських підприємств (які не поділяють облік на фінансовий та управлінський) під час запровадження П(С)БО 30 виникає необхідність збереження наявної до цього системи виробничого обліку також у розрізі різноманітних об'єктів обліку сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення запитів управління та державної звітності. Зазначимо також, що виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється за відмінними від інших галузей технологіями та має природно-просторовий та сезонний характер, що також має специфічне відображення у предметі та об'єктах. До об'єктів обліку «живої» (аграрної) економіки також належать і сільськогосподарська продукція та додаткові біологічні активи, які являють собою живу, енергетичну цінність за ознаками теорії фізичної економії. Аналогічне облікове забезпечення зорганізовується і в обліці продукції тваринництва. Зазначимо лише, що в цій підгалузі аграрної економіки важливе значення має і виробництво, і облікове забезпечення виробництва – гною як основи органічних добрив та альтернативного органічного землеробства й органічної енергетики. Отже, теоретико-методологічне вдосконалення змісту предмета та об'єктів обліку сільськогосподарської діяльності варто вибудовувати з позиції теорії фізич-

ної економії, враховуючи її антиентропійну сутність та значущість для інституцій економіки і суспільства. Земля сільськогосподарського призначення є особливим активом, якого натепер немає на балансах вітчизняних сільськогосподарських підприємств як через правові особливості її приватизації та використання, так і через відсутність нормативного регулювання такого обліку. Землі сільськогосподарського призначення займають майже 70% усіх земель України. Наша країна має унікальний, світового масштабу та значення сільськогосподарський земельний потенціал, що і визначає потребу та величезну значущість організації обліку цього об'єкта. Особливе занепокоєння викликає стан підтримання життєдіяльності вітчизняних чорноземів органічними добривами. Специфічність використання та примноження родючості земель сільськогосподарського призначення визначає необхідність організації окремого обліку виробництва та використання органічних добрив. Отже, означення і домінування «живої економіки» та біологічної метафори у предметі та об'єктах аграрного бухгалтерського обліку потребує формування окремого аграрного складника в теорії бухгалтерського обліку. Означення окремої, специфічної методології побудови обліку сільськогосподарської діяльності в МСФЗ (МСБО 41 «Сільське господарство») відкриває нові можливості у розвитку загальної теорії бухгалтерського обліку та її галузевої підсистеми [3]. Аграрний аспект розвитку теорії бухгалтерського обліку базується на наукових доктринах фізіократії, інституціоналізму та біологічної метафори в економіці. З іншого боку, в сучасному світі розвиток аграр-

ної підсистеми теорії обліку мотивований зростаючими запитами на специфічну інформацію не тільки економічного, але і соціального та природоохоронного характеру. Одним із перших наголосив на необхідності формування галузевого рівня регламентації бухгалтерського обліку В.М. Жук. Він дослідив теоретичні засади запровадження галузевих стандартів бухгалтерського обліку та мотивував потребу їх розроблення зростаючими інституційними запитами на специфічну інформацію [4]. Ю.С. Бездушна на основі аналізу основних методологічних аспектів структуризації національної економіки доводить, що «складна та розгалужена галузева структура економіки висуває відповідні вимоги до інформаційного забезпечення функціонування окремих галузей. Не викликає сумнівів той факт, що характер і склад такої інформації не можуть бути спільними для всіх галузей економіки. А отже, й уніфікована, стандартна для всіх галузей система бухгалтерського обліку – явище певною мірою нереальне у плані можливості стовідсоткового задоволення потреб її користувачів» [13, с. 5]. О.П. Скирпан розглядає галузеві стандарти як одну з умов правильної і раціональної організації обліку та стверджує, що «функціонування в аграрному секторі різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності вимагає нових підходів до організації бухгалтерського обліку, яка повинна враховувати особливості біологічних перетворень у сільському господарстві» [6, с. 106]. Отже, наявність аграрного сегменту бухгалтерського обліку зумовлює потребу формування аграрного сегменту судово-бухгалтерської експертизи.

Таблиця 1

Узагальнення змісту розробленої Методики судово-бухгалтерської експертизи в сільському господарстві

Розділ	Зміст
1. Експертиза питань обліку сільськогосподарської діяльності за МСФЗ та ПСБО 30 «Біологічні активи»	1. Методологічні основи обліку сільськогосподарської діяльності. 2. Організація оцінки біологічних активів. 3. Бухгалтерський облік біологічних активів та сільськогосподарської продукції. 4. Визначення та облік фінансового результату сільськогосподарської діяльності. 5. Відображення інформації про біологічні активи у фінансовій звітності.
2. Експертиза питань земельних відносин у сільськогосподарській діяльності	1. Нормативно-правове забезпечення земельних відносин у сільськогосподарській діяльності. 2. Обліково-податкове забезпечення операцій із формування власного капіталу підприємства. 3. Облік і оподаткування оренди землі. 4. Нормативне забезпечення та облік емфітевзису. 5. Обліково-податкове забезпечення операцій з реалізації прав власності на землю.
3. Експертне дослідження системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників	1. Оподаткування податком на додану вартість у сфері сільського господарства. 2. Єдиний податок. 3. Оподаткування доходів фізичних осіб. 4. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. 5. Плата за землю.
4. Експертне дослідження відносин власності на сільськогосподарських підприємствах	1. Організаційно-установчі повноваження власника підприємства. Організація обліку власників. 2. Законодавчо-нормативне забезпечення прав власності у сільському господарстві. 3. Облік майна та власного капіталу. 4. Обліково-правове забезпечення операцій із реалізації прав власності. 5. Внутрішній та зовнішній контроль відносин власності.

Визначені особливості об'єктів бухгалтерського обліку закладені в основу під час розроблення галузевої методики судово-бухгалтерської експертизи. Розроблена Методика судово-бухгалтерської експертизи в сільському господарстві враховує норми Міжнародних стандартів фінансової звітності та є практичною реалізацією методологічного концептуального напрямку розвитку судово-бухгалтерської експертизи. Зміст основних положень Методики узагальнено в табл. 1.

Методика судово-бухгалтерської експертизи в сільському господарстві визначає порядок проведення аналітичних процедур, спрямованих на виявлення фактичного стану організації бухгалтерського обліку на сільськогосподарських підприємствах. Проведення судово-бухгалтерських експертиз за цією Методикою здійснюється у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та інструкцією про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень. Проведення бухгалтерської експертизи сільськогосподарської діяльності має враховувати особливості сільського господарства. Зокрема, головним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, амортизація на яку не нараховується. Специфічними засобами виробництва є живі організми, вирощування яких залежить від природних та біологічних факторів і триває часто кілька років. У зв'язку з цим бухгалтерський облік покликаний фіксувати зміни, результат біологічних перетворень (приріст живої ваги, приплід тощо), а бухгалтерська експертиза відповідно з'ясувати правильність і правомірність цього процесу виходячи з норм МСФЗ та ПСБО. Для сільськогосподарських підприємств характерний нерівномірний вихід продукції (у рослинництві – раз на рік, у тваринництві – щоденно (молоко, яйця) або в певні періоди (мед, вовна). Вироблений у господарстві готовий продукт частково використовують у господарстві у вигляді насіння, садивного матеріалу, кормів, підстилки тощо. Сільськогосподарські підприємства частину потрібних їм засобів і предметів праці відтворюють власними силами (приплід, вирощують молодняк, тварин переводять в основне стадо, садивний матеріал для багаторічних насаджень і т. д.). Для сільськогосподарських підприємств характерним є те, що в результаті виробництва отримують кілька видів продукції (молоко, приплід, зерно і соломку тощо). Зазначені особливості зумовлюють і певні особливості в організації бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств та впливають на методику

побудови бухгалтерської експертизи у провадженнях, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю:

- для сільськогосподарських підприємств характерним об'єктом обліку є біологічні активи;

- собівартість продукції визначають у кінці року;

- не нараховують амортизацію на землю;

- обліковують витрати минулих періодів під урожай поточного року і витрати поточного року під урожай майбутніх років;

- рівень собівартості одного виду продукції залежить від собівартості іншого;

- витрати обліковують за галузями, культурами, виробничими підрозділами. Потреба в розробленні цієї методики полягала ще й у тому, що МСФЗ значно розширює компетенцію обліково-фінансових служб, суттєво зріс статус професійного судження бухгалтера та, відповідно, ступінь застосування його в обліковій практиці. З огляду на специфіку вітчизняного інституційного середовища та переважаючі соціокультурні психотипи, ми змогли дійти до висновку, що це привело до зростання кількості зловживань у фінансово-економічному середовищі та зумовило необхідність перегляду чинної методичної бази експертизи з урахуванням зазначених тенденцій. Розроблена методика містить порядок проведення експертизи:

- питань обліку сільськогосподарської діяльності за МСФЗ та ПСБО 30 «Біологічні активи»;

- земельних відносин у сільськогосподарській діяльності;

- відносин власності на сільськогосподарських підприємства та системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Експертиза питань обліку сільськогосподарської діяльності за МСФЗ та ПСБО 30 «Біологічні активи» передбачає експертний аналіз за такими напрямками, як:

- формування у бухгалтерському обліку інформації про біологічні активи і про одержані у процесі їх біологічних перетворень додаткові біологічні активи та сільськогосподарську продукцію і розкриття інформації про них у фінансовій звітності;

- класифікація, оцінка біологічних активів, сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів під час первісного визнання;

- обчислення доходів від окремих господарських операцій та видів діяльності;

- оцінка та амортизація довгострокових біологічних активів;

- ознаки можливого зменшення корисності активу;

- витрати, пов'язані з біологічними перетвореннями біологічних активів, визнаються витратами основної діяльності.

Фактографічними джерелами інформації під час проведення експертизи є лист роботи тракториста, лист роботи комбайнера, подорожній лист автомобіля, акт обліку приплоду тварин,

акт постановки тварин на вирощування та відгодівлю, акт зважування (переважування) тварин на відгодівлі, акт на оприбуткування пасовищних кормів (форма № 93), акт на приймання грубих і соковитих кормів (форма № 92), Регістри бухгалтерського обліку з рахунку 21 «Біологічні активи», Регістри бухгалтерського обліку з субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення», Регістри бухгалтерського обліку з рахунку 27 «Продукція сільського господарства». Експертиза земельних відносин у сільськогосподарській діяльності містить процедуру дослідження таких питань, як:

– дотримання норм земельних відносин, що виникають під час використання надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, що регулюються Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря;

– особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [7];

– основні засади господарювання в Україні і господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання;

– правові засади проведення оцінки земель, професійної оціночної діяльності у сфері оцінки земель в Україні, спрямовані на регулювання відносин, пов'язаних із процесом оцінки земель, забезпечення проведення оцінки земель з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки земель, інформаційного забезпечення оподаткування та ринку земель;

– дотримання нормативної грошової оцінки земельних ділянок, що здійснюється з метою визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні та даруванні земельних ділянок згідно із законом, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також під час розроблення показників та механізмів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель;

– методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про оренду земель та її розкриття у фінансовій звітності;

– методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про права користування землею та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Проведення експертного дослідження системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників передбачено за такими можливими напрямками, як:

– відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, порядок їх адміністрування, облік платників податків та зборів, їхні права та обов'язки, компетенція контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства;

– економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами сфери державного і договірної регулювання оплати праці, що спрямовано на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати;

– правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Фактографічними джерелами інформації в експертизі питань, пов'язаних з оподаткуванням, є лист роботи тракториста; лист роботи комбайнера; подорожній лист автомобіля; податкова накладна; реєстр податкових накладних; декларація з податку на додану вартість; розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва; договір оренди земельної ділянки; податкова Декларація платника єдиного податку; податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (ф. № 1ДФ); реєстри бухгалтерського обліку з рахунку 64 «Розрахунки за податками і платежами»; реєстри бухгалтерського обліку з субрахунку 65 «Розрахунки за страхуванням»; реєстри бухгалтерського обліку з субрахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». Запропонована Методика може бути використана під час здійснення експертизи як будь-якого окремого питання, так і комплексного експертного дослідження правомірності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Висновки. Запропоноване методичне забезпечення експертного дослідження сільськогосподарської діяльності ґрунтується на алгоритмах дій експерта-бухгалтера залежно від поставлених завдань і наданих об'єктів, а також розроблених методичних вказівок щодо здійснення експертного дослідження. Його застосування сприяє подальшому розвитку і вдосконаленню методик судової експертизи, скороченню витрат часу на проведення експертного дослідження, повному і всебічному дослідженню фактичних обставин справи та створює можливість підвищення достовірності експертних висновків для забезпечення правосуддя України незалежною, висококваліфікованою та об'єктивною судовою експертизою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жук В.М. Інституціональне забезпечення розвитку бухгалтерського обліку в Україні / В.М. Жук // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 101-110.
2. Гринман Г.И. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве: [3-е изд., перераб. и доп.] / Г.И. Гринман. – М.: Агропромиздат, 1989. – 495 с.
3. Жук В.М. Система державної реєстрації об'єктів нерухомості: стан та перспективи / В.М. Жук, Ю.М. Осадча // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 3. – С. 53-59.
4. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: [монографія] / В.М. Жук. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, 2009. – 648 с.
5. Бездушна Ю.С. Нормативні засади структуризації економіки як передумова розробки галузевих стандартів бухгалтерського обліку / Ю.С. Бездушна // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 2. – С. 17-20.
6. Скирпан О.П. Особливості організації обліку біологічних активів на сільськогосподарських підприємствах / О.П. Скирпан // Інноваційна економіка. – 2010. – № 1 (15). – С. 106-110.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15_232.